

Stručni rad
UDK 331.6+331.11(497.13)
Primljeno u listopadu 1981.

KARAKTERISTIKE I SPECIFIČNOSTI PROBLEMA ZAPOSLENOSTI I ZAPOSŁJAVANJA STANOVNIŠTVA NA PODRUČJU SLAVONIJE I BARANJE

Slavko Stojanović

USIZ za zapošljavanje Osijek

S A Ž E T A K

Analizom obujma dinamike i strukture stanovništva, zaposlenosti i nezaposlenosti pokušalo se ukazati na osnovne karakteristike i specifičnosti fenomena zapošljavanja na području Slavonije i Baranje. Uz pomoć nekih agregatnih pokazatelja za vremenski isječak od petnaestak posljednjih godina ustanovljeno je da nakon 1964. godine ova regija u okvirima cijele SR Hrvatske poprima sve izrazitija obilježja ispodprosječno razvijenog područja. To se kroz zakonitosti uzročno-posljedičnih odnosa određenih relevantnih privredno-ekonomskih, socijalnih i drugih pojava najnepovoljnije prelama i najizrazitije ispoljava u domeni nezaposlenosti i zapošljavanja. Područje Slavonije i Baranje pokazuje stagnirajući trend kretanja ukupnog stanovništva (zbog mehaničkog odljeva), relativno brojno je još uvijek poljoprivredno stanovništvo, a stopa zaposlenosti niža je od republičkog prosjeka, te čak pokazuje tendenciju daljnjeg relativnog opadanja. Istovremeno, izrazito je visoka stopa nezaposlenosti (koja najčešće pokazuje uzlazni trend), te konačno, ili mogli bismo reći zbog svega toga, Slavonija i Baranja je natprosječno zastupljena i u ukupnom broju naših građana privremeno zaposlenih u inozemstvu s područja SR Hrvatske.

Polazeći od svega opisanog, proizlazi da se sve reljefnije izražava svojevrsna polarizacija u razvijenosti pojedinih područja. Ta činjenica ne samo da se nepovoljno odražava na samu regiju, nego i republiku u cjelini, jer tu nije riječ o jednoj općini nego o gotovo petini SR Hrvatske.

Makroregija Slavonije i Baranje predstavlja administrativno područje današnje Zajednice općina Osijek, koju sačinjava 14 općina. Zajednica općina Osijek prostorno obuhvaća površinu od 11.090 km², i druga je po veličini u SRH (iza Zajednice općina Split s 11.758 km²). Na drugom je mjestu i prema broju stanovnika, kojih je 31. III 1981. godine bilo (prvi rezultati) 863.292 (dok je ZO Split brojala 876.550 stanovnika). Međutim, prema broju zaposlenih u društvenom sektoru od 225.043 zaposlenih radnika (stanje 30. IX 1980. godine)

zauzima treće mjesto u SRH (Gradska ZO Zagreb 364.121, ZO Split 244.619). Prema broju evidentiranih osoba koje traže zaposlenje od ukupno 20.132 (stanje 31. XII 1980. godine) Zajednica općina Osijek je na drugom mjestu u Hrvatskoj (iza ZO Split 21.534). Konačno, prema broju naših građana privremeno zaposlenih u inozemstvu (30.054) (stanje 31. III 1981. godine — prvi rezultati popisa stanovništva), ZO Osijek apsolutno je na prvom mjestu u Hrvatskoj.

Već na osnovi tako grubog pristupa očito je da se problem zaposlenosti i zapošljavanja na području Slavonije i Baranje izražava u ozbiljnijoj formi nego na području Hrvatske u cjelini.

Da bi sagledali najnovije karakteristike i specifičnosti zaposlenosti i nezaposlenosti stanovništva ZO Osijek analizirali smo vremenski isječak posljednjih petnaestak godina, od 1964. godine do danas, zbog toga što smatramo da je 15 godina dovoljno dugo razdoblje za uočavanje nekih osnovnih trendova i obilježja te izuzetno složene problematike. Nadalje, za to razdoblje imali smo dovoljno pouzdane izvore podataka.

Naše sagledavanje te problematike započinjemo analizom nekih agregatnih komparativnih pokazatelja.

Udio Zajednice općina Osijek u SR Hrvatskoj (u %):

Pokazatelj	1964.	1980.
— površina	19,62	19,62
— stanovništvo	19,64	18,86
— zaposlenost u društvenom sektoru	19,00	16,10
— evidentirana nezaposlenost	20,50	24,10
— građani privremeno zaposleni u inozemstvu	X	22,22

X = nema podataka

Izvor: SGH za date godine, te dokumentacija RSIZ-a za zapošljavanje

Ti pokazatelji zorno ilustriraju i »školski su primjer« ispotprosječne razvijenosti nekog područja, sa svom isprepletenosti kauzalnih odnosa i uzročno posljedičnih veza, a što bi se ukratko moglo definirati na slijedeći način: područje ispotprosječne razvijenosti pokazuje stagnirajući ili čak opadajući trend kretanja ukupnog stanovništva (zbog mehaničkog odliva), relativno veliko ili izrazito dominantno je poljoprivredno stanovništvo, stopa zaposlenosti je niska, ali u pravilu njen rast relativno i stagnira. Istovremeno, izrazito visoka je stopa nezaposlenosti, koja najčešće pokazuje tendenciju rasta, ali pored toga i relativno velik broj građana je privremeno zaposlen u inozemstvu.

Jasno, tome se može dodati i mnoga druga ne manje značajna obilježja, kao što je vrlo nezadovoljavajuća obrazovna struktura kako stanovništva tako i zaposlenih i slično.

Ono što želimo ovdje generalno konstatirati je to da postoji očita korelacijska veza između općeg privrednog razvoja, a kroz to i rasta zaposlenosti, sa svim ostalim najznačajnijim ekonomsko-socijalnim, društvenim pa i političkim zbivanjima. U kontekstu tog saznanja ta činjenica nas ne bi zabrinjavala da se radi o relativno malom području (jer nedovoljno razvijenih manjih općina imamo i u inače najrazvijenijim regijama).

Međutim, ovdje je riječ o veličini koja se kreće, zavisno o pokazateljima između četvrtine i petine cijele Hrvatske.

Sve opisano učvršćuje nas u uvjerenju da su, najblaže rečeno nezadovoljavajuće analize čiji predmet je isključivo Hrvatska kao cjelina, bez uočavanja makar osnovnih regionalnih karakteristika i specifičnosti, jer prosjeci često mogu više dezinformirati nego doprinijeti uočavanju realnog stanja. Tim više, što je u nekom smislu sve izrazitije prisutna svojevrsna polarizacija u razvijenosti određenih područja, a za što je najindikativniji pokazatelj stanovništvo, odnosno njegovo prirodno i mehaničko kretanje. Naime, dok je donedavno najdominantnije bilo prisutno kretanje stanovništva na relaciji selo (poljoprivreda) — grad (izvanpoljoprivredne djelatnosti), ili na relaciji manje naselje — grad (najčešće općinsko središte ili industrijski grad), danas te migracije u značajnoj mjeri »zaobilaze« i općinska središta pa čak i industrijske regionalne gradove koji ne pokazuju dovoljno brz privredni razvoj i prestaju sve više u međuregionalne pa i međurepubličke migracije (budući da je odlaženje u inozemstvo gotovo svedeno na nulu). To je sasvim i razumljivo jer su pojedine regije dostigle visoku razinu razvijenosti, te zahvaljujući tome i dalje odvajaju značajna sredstva za investicije, a to znači za nova radna mjesta, da su na način vlastite izvore kadrovskih resursa doveli u stanje saturacije, odnosno postigle su punu zaposlenost pa je zato prisutan čak apsolutan manjak kadrova. Istovremeno na nekim prostorno ne malim područjima teško se može zaposliti i onaj manji dio najkvalitetnijih kadrova (mladih, psihofizički sposobnih, stručnih...).

Zato brojnom radno-sposobnom stanovništvu s takvog područja jedino preostaje da migriranjem na razvijenija područja riješe pitanje svog zaposlenja. Sve to, gledano samo kroz republički prosjek, može još uvijek dosta prihvatljivo izgledati.

Gledano kroz tu prizmu, Slavonija i Baranja tokom posljednjih dvadeset godina postaje sve izrazitije emigraciono područje. Datu tvrdnju dovoljno zorno ilustriraju slijedeći podaci. Dok je u međupopisnom razdoblju 1961—1970. godine na području SR Hrvatske zabilježen stvaran porast stanovništva od 6,4%, ZO Osijek je ostvarila porast od 6,6%. Međutim, da je ostvaren porast koji bi bio rezultat samo prirodnog prirasta, bez utjecaja mehaničke komponente, tada bi stope bile za SRH 6,5% a ZO Osijek 7,9%. Na taj način pod većim utjecajem odliva stopa je u SRH manja za 0,1 postotni poen, a ZO Osijek 1,4, ili u apsolutnom broju za ZO Osijek je manjak od 11.180 stanovnika. Međutim, u najnovijem međupopisnom razdoblju 1971—1981. godine stvarne stope rasta stanovništva ostvarene su za SRH 3,4% a ZO Osijek samo 0,6%. Ali, ukoliko bi po prethodnom postupku izračunali mogući porast samo na osnovi prirodnog prirasta bez utjecaja mehaničke komponente (odliva) tada bi slika bila sasvim drugačija. Pri izračunavanju prirodnog prirasta za

SRH i ZOO, zbog nedostatka podataka zadnje dvije godine su procjenjene na bazi prosjeka prethodnog osmogodišnjeg razdoblja. U tom bi slučaju stope bile za SRH 4,8% za ZO Osijek 5,1%. Prema tome stvarno ustanovljene stope su manje kod SRH za 1,4 a ZO Osijek čak za 4,5 postotnih poena. U apsolutnom izrazu za ZO Osijek taj manjak, koji je »pojeo« odлив, broji u najnovijem međupopisnom razdoblju ukupno 38.846 stanovnika (nešto više nego što danas ukupno ima stanovnika cijela općina Našice). Dakle, da zaključimo, u najnovijem međupopisnom razdoblju kada je stopa prirodnog prirasta bila za trećinu manja nego prethodnog razdoblja, mehanički odljev je utrostručen.

Na kretanje stanovništva sasvim razumljivo imaju utjecaj mnogobrojni činioci. Međutim, u grupu najpresudnijih svakako spadaju dinamika i struktura privredno-ekonomskog razvoja zajedno s rastom zaposlenosti, kao svojevrsnim agregatnim pokazateljem uspješnosti tog razvitka. To smo naglasili zbog toga što smatramo da temeljni razlog zbog kojega Slavonija i Baranja postaju sve izrazitije emigraciono područje treba prije svega tražiti u nedovoljno brzom i neadekvatnom privredno-ekonomskom razvoju a što u krajnjoj liniji znači u nedovoljnom investiranju u nova radna mjesta. Tu tvrdnju dokazat ćemo odgovarajućim podacima. Pri tome izvršit će se potrebne komparacije s prosjekom za cijelu SRH i dvije ostale najveće zajednice općina Split i Rijeka.

PODRUČJE	Udio (u %) zaposlenog u ukupnom stanovništvu (30. IX)		Indeks zaposlenosti u društvenom sektoru (30. IX)
	1964.	1980.	1980/64.
SR Hrvatska	22,53	30,54	145,94
ZO Osijek	21,80	26,07	123,63
ZO Split	18,36	27,91	171,25
ZO Rijeka	31,82	39,74	151,77

ZO Osijek je u 1964. godini imala gotovo isti postotak zaposlenog stanovništva u društvenom sektoru (samo za 0,73 postotnih poena manje) kao i cijela SR Hrvatska, od ZO Split osjetno veći (za 3,44 postotna poena), ali od ZO Rijeka znatno manji postotak (za 10,02 postotnih poena). Međutim, u proteklom razdoblju do 1980. godine su se ti odnosi bitno izmijenili na štetu ZO Osijek. Tako je danas postotak zaposlenog stanovništva povoljniji i za ZO Split (za 1,84 postotna poena), dok je u odnosu na republički prosjek, razlika osjetno povećana (za 4,47 postotna poena) da bi ta razlika ZO Rijeka gotovo nedostižno porasla (čak za 13,67 postotnih poena). Razlozi tomu leže u činjenici da je u analiziranom razdoblju kroz posljednjih petnaestak godina zaposlenost u društvenom sektoru porasla na ZO Osijek samo za 23,62%, dok je u prosjeku za cijelu Hrvatsku taj postotak 45,94%, za ZO Rijeka znatno

veći 51,77% a ZO Split čak trostruko veći 71,25% od onog koji je ostvaren na ZO Osijek. Iako su ti postoci zbog enrmnosti razlika više nego očiti i ubjedljivi, ipak čini nam se da radi svoje relativnosti ipak »znatno bezazelnije« djeluje nego apsolutne brojke. Zato ćemo predočiti neke računice na bazi apsolutnih brojki. Ukoliko bi ZO Osijek umjesto realno postojećih 26,07% zaposlenih stanovnika željela imati 30,54%, koliko je prosječno zaposleno u cijeloj Hrvatskoj, tada bi umjesto stvarno 225.043 zaposlena trebalo biti 263.649 ili za 38.606 zaposlenih više. Koliko je to nedostižan zadatak u današnjim realnim uvjetima vidimo i po tome što na polovici općina, odnosno sedam od ukupno četrnaest ima samo nešto više ukupno zaposlenih od spomenute razlike (Orahovica, Donji Miholjac, Županja, Podravska Slatina, Našice, Đakovo i Valpovo). Ili, ta negativna razlika predstavlja 65% od ukupnog broja zaposlenih u najrazvijenijoj općini Osijek (59.441), a znatno premašuje broj zaposlenih u drugoj općini po zaposlenosti Slavonski Brod (29.585). Konačno, ukoliko bismo bili manje skromni* pa umjesto republičkog nivoa zaposlenosti zamislimo razinu zaposlenosti na ZO Osijek onu što ima ZO Rijeka odnosno 39,74%, tada bi ZO Osijek trebala imati u društvenom sektoru ukupno 343.072 radnika, a što je za 118.029 zaposlenih više od stvarno postojećeg broja. Ta za slavonskobaranjske prilike »zaposlenost snova«, teško je ostvariva u dohledno vrijeme, odnosno 40% zaposlenog stanovništva nećemo imati vjerovatno ni do 2000. godine.

Na kraju nam preostaje da ukažemo na neke karakteristike i osobitosti nezaposlenosti na području Slavonije i Baranje. Nakon svega što smo konstatirali u vezi sa stanovništvom i zaposlenosti sasvim je razumljivo da je iluzija očekivanje povoljnog stanja i u domeni nezaposlenosti. Koristit ćemo se podacima o tzv. evidentiranoj nezaposlenosti, koja se službeno statistički vodi pri SIZ-ovima za zapošljavanje. Po svojoj logici, sadržaju i načinu evidentiranja ta nezaposlenost je u pravilu manja od stvarno postojeće, jer najčešće uvijek postoji određen broj stvarno nezaposlenih koji se iz bilo kojeg razloga ne prijavljuje službi za zapošljavanje, pa zato nisu ni evidentirani. Bez obzira na te manjkavosti, iz tabelarnog priloga uočavamo nepovoljne pokazatelje Zajednice općina Osijek.

PODRUČJE	Na 1000 stanovnika u 1980. godini			Na 1000 zaposlenih u društ. sektoru u 1980. godini		
	evident. nezap.	privrem. zaposl. u inozemstv.	ukupno	evident. nezap.	privrem. zaposl. u inozemstv.	ukupno
SR Hrvatska	17,97	29,54	47,51	58,84	96,72	155,56
ZO Osijek	23,32	34,81	58,13	89,46	135,55	225,01
ZO Split	24,57	31,05	55,62	88,03	111,26	199,29
ZO Rijeka	16,22	13,51	29,73	40,82	33,99	74,81

Pored evidentirane nezaposlenosti u izvedenim računicama uzeli smo u obzir i naše građane privremeno zaposlene u inozemstvu, tretirajući ih kao nezaposlene, jer će im se, iako ne odmah, trebati otvoriti nova radna mjesta i po povratku omogućiti zaposlenje.

Dok u okviru Zajednice općina Osijek na svakih 1000 stanovnika 23 imamo na evidenciji nezaposlenih a 35 ih privremeno rade u inozemstvu, ti odnosi su za cijelu Hrvatsku u prosjeku daleko povoljniji jer je nezaposleno 18 a u inozemstvu 30 na svakih 1000 stanovnika. Interesantno je da od ZO Osijek imamo povoljnije stanje i na ZO Split (gdje također nije idealno) a pogotovo ZO Rijeka.

Zbrojimo li nezaposlene i »inozemce« zajedno, tada na svakih 1000 stanovnika na području ZO Osijek imamo grupu od 58 osoba za koje je potrebno osigurati zaposlenje dok je u slučaju ZO Rijeka ta grupa dvostruko manja — 30.

Međutim, još je nepovoljnija slika ako se ti »reflektanti« na zaposlenje stave u odnos s onima koji su zaposleni. To ima logike i zbog činjenice što upravo ti zaposleni trebaju stvoriti radna mjesta onima koji ih još nemaju, jer je i za sve njih netko stvorio njihova radna mjesta. Po toj logici svakih 1000 zaposlenih u ovom času trebalo bi na području ZO Osijek stvoriti mogućnost za zaposlenje 225 osoba (što nezaposlenih, što potencijalnih povratnika iz inozemstva). Za ukupno zaposlene na prostoru cijele Hrvatske taj zadatak je osjetno lakši jer svakih 1000 zaposlenih trebalo bi da stvore mogućnost za zaposlenje samo 155 tražilaca zaposlenja, dok je istovremeno na ZO Rijeka taj broj tek 75. Prema tome, obaveze svakih 1000 zaposlenih je na ZO Osijek trostruko teža i veća nego što je to slučaj sa ZO Rijeka.

Problem nezaposlenosti pored obujma i dinamike ima posebnu specifičnu težinu i s obzirom na strukturu. Tu se naročito misli na starosno-polnu, te kvalifikacijsku strukturu, strukturu prema dužini čekanja na zaposlenje, strukturu prema radnom stažu i slično. Međutim, svako detaljnije ulaženje u te aspekte prešlo bi i prostorno i sadržajno zadatak koji nam je postavljen.

Slavko Stojanović

The Characteristics and Specificities of Employment of the Inhabitants of Slavonija and Baranja (SR Croatia)

S U M M A R Y

The regions of Slavonija and Baranja after 1964. show the characteristics of underdeveloped regions. This is reflected also in the increased rate of unemployment. In Slavonija and Baranja the rate of increase of total population is stagnant, there is still many agricultural population and the rate of employment is lower from the average. The rate of unemployment is in the same time very high. Many of the inhabitants of these two regions from Croatia are also the guestworkers in Western Europe. The mentioned characteristics of these two regions are more and more showing the importance of harmonious development of the republic as a whole.

Translated by Ognjen Čaldarović